

Таранущенко Стефан Андрійович — (9.12.1889, Лебедин Харківської губ., тепер Сумської обл. — 13.10.1976, Київ) — мистецтвознавець. Стефан Андрійович Таранущенко належав до тієї когорти української інтелігенції, яка, сприйнявши бурхливі події революційного 1917 р. як початок відродження самобутньої української культури, повністю віддала себе служінню його високим ідеалам. Вражає всебічна обдарованість і глибина таланту цієї людини, її невтомна праця на ниві мистецтвознавства і музеєзнавства, охорони історико-культурної спадщини і організації наукових досліджень.

Мистецтвознавець, музейник, видатний дослідник української архітектури, декоративного та станкового мистецтва, передусім дерев'яного будівництва, іконостасів.

Народився в сім'ї ремісників. Навчався в народному й міському училищі Лебедина, завершив заочно середню освіту в Охтирській класичній гімназії, заробляючи уроками з латини. Потім вступив на слов'янсько-руське відділення історико-філологічного факультету Харківського університету й закінчив його 1916 року з дипломом першого ступеня. Там слухав лекції відомих учених М. Сумцова, Д. Багалія, Ф. Шміта. Одна з перших студентських розвідок — “Українські рекрутські народні пісні”. За конкурсну роботу “Іконографія українського іконостасу”, подану під гаслом “Лебідь”, Таранущенко отримав золоту медаль.

Після державних іспитів, за клопотанням Ф. Шміта, Стефана Андрійовича залишають на кафедрі теорії й історії мистецтв для подальшої підготовки до професури. Влітку 1917 р. Таранущенко вирушає у відрядження на Кавказ, щоб

досліджувати архітектурно-художні пам'ятки грузинського та вірменського мистецтва. 1918 р. створює в рідному місті виставку української старовини Лебедина; тут з'являються його перші публікації.

У 1917-1931 рр. працює в установах охорони пам'яток мистецтва й культури. З 1918 р. він — старший асистент, у 1920-1933 рр. — завідувач Харківського музею українського мистецтва. Таранушенко влаштовує науково-дослідні експедиції в усі райони України з метою збирання музейних експонатів, для вивчення пам'яток, ознайомлення із сучасною художньою творчістю. Основними у діяльності вченого стають дослідження народного монументального будівництва, сільського та міського житла. Протягом 1920-1923 рр. він оглянув і сфотографував понад 150 старих осель у Харкові та на його околицях. С.А. Таранушенко на запрошення Д.І. Яворницького приїздив у липні 1928 р. до Новомосковська і Катеринослава для дослідження кількох давніх храмів, а також збирання матеріалів, пов'язаних із їхньою історією. Можливо, тоді до його рук і потрапило фото Бабайківської церкви. На жаль, досліджені пам'ятки регіону Запорожжя опубліковані Таранушенком не повністю .

Світлина Миколаївської церкви зроблена наприкінці 1920-х років. На основі цих обстежень учений видає низку праць.

Незабаром С. Таранушенка призначають доцентом історико-філологічного факультету Полтавського інституту. Водночас він викладає в Академії теоретичних знань Харкова. 1923 р. опублікував роботу “Покровський собор у Харкові”, яку визнали за дисертацію. Після її захисту в березні 1924 р. Таранушенко завідує сектором мистецтва та керує семінаром аспірантів. Із 1924 р. він — дійсний член кафедри мистецтвознавства, а в 1921-1929 рр. — професор Харківського художнього інституту, співпрацює з визначними київськими мистецтвознавцями Миколою Біляшівським, Данилом Щербаківським, Миколою Макаренком, Федіром Ернстом.

14 жовтня 1933 р., звинувачений в контрреволюційній антирадянській діяльності, Стефан Андрійович був заарештований органами ДПУ у справі так

званого «російсько-українського фашистського блоку». Зв'язаний, за версією слідчих, з лєнінградською організацією українських націоналістів на чолі з В.Перетцом, цей блок нібито мав свій керівний центр у Харкові і широку мережу периферійних груп (до 40), що об'єднували близько ста музейних працівників та науковців.

Оскільки основним принципом відбору кандидатів до «блоку» служив професійний, здогадатися, хто за поданням слідчих опинився на чолі міфічної організації, зовсім неважко – С.А.Таранушенко і Д.П.Гордєєв, які разом з відомими мистецтвознавцями В.Зуммером та В.Дубровським начебто керували шкідництвом на ниві культурного будівництва. До того ж їх звинуватили у підготовці збройного повстання з метою повалення радянської влади на Україні, відновлення приватної власності та встановлення демократичної республіки прони́мецької орієнтації.

Як і в багатьох інших подібних випадках, у справі С.А.Таранушенка годі шукати конкретних доказів його провини. Слідство ґрунтувалось лише на показаннях самих заарештованих, зокрема С.А.Таранушенка, який змушений був підписати їх після десяти днів утримання в камері спецкорпусу No 1 Харківського БУПРу. Змушений, бо навряд чи сам Стефан Андрійович за ті десять днів міг би усвідомити, що його учні П.Жолтовський і Д. Чукін – націоналісти, а Д.Гордєєв і В.Зуммер – великодержавні шовіністи; що він – автор численних наукових праць – саботував «вимоги Радянської влади по лінії наукової роботи», а своїм подвижництвом у вивченні й охороні пам'яток народної архітектури «зловмисне відволікав увагу і енергію від гострих проблем сучасності». Контрреволюційною, під пером слідчих, «виявилась» і багаторічна музейна робота С.А.Таранушенка, оскільки «теми виставок не пов'язувались з бойовими завданнями сьогодення, виставлялись роботи художників-емігрантів, фашистів, які пропагували культуру українського фашизму». Лише після смерті Сталіна у 1953 році йому дозволили повернутися в Україну, до Києва, стати науковим співробітником Академії архітектури. Стефан Андрійович отримав маленьке помешкання на вул. Димитрова, 6. Заборону друкуватися скасували аж у 1957 році, а 5 вересня 1958 президія Харківського обласного суду переглянула його справу та реабілітувала.

У 1960-і рр. дослідник завершує фундаментальну працю, якій віддав майже півстоліття, – “Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України”. 1970 р. автор передав її у видавництво “Будівельник”, але побачила вона світ лише у 1976 році у скороченому вигляді.

Відомі учні: Мусієнко Пантелеймон Никифорович.

Помер 13 жовтня 1976 (86 років); Київ. Пішов з життя, сповнений почуття виконаного обов'язку перед своїм народом, служінню якому сповна віддав усі свої сили, розум і талант.

Інтернет-джерела:

1. Бабайківська дерев'яна церква в ім'я святителя Христова Миколая. – Режим доступу: <https://www.dnipro.lib.dp.ua/arhitektura>
2. Знищену більшовиками церкву відновили. Поки що віртуально. – Режим доступу: <https://df.news/2021/03/19/znyshchenu-bilshovykamy-tserkvu-vidnovyly-poky-shcho-virtualno/>
3. Стефан Таранущенко . – Режим доступу: <https://ukrgenealogy.com.ua/viewtopic.php?t=7948>
4. Таранущенко Стефан. Миколаївська церква в селі Свірж . – Режим доступу: <https://history.sumy.ua/research/article/9382-taranushenko-stefan-mykolaiivska-tserkva-v-seli-svirzh.html>
5. Таранущенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр.: монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь. Харків : Видавець Савчук О. О., 2011. 696 с.
6. Таранущенко С. Архітектура урядових будівель Гетьманщини XVIII ст. - Харків: Харківський приватний музей міської садиби, 2013. – 138 с.
7. Таранущенко Стефан андрійович. – Режим доступу: <http://forum.genoua.name/viewtopic.php?id=9292>
8. Тарасенко І. Ю. Листування Павла Жолтовського. – К., 2012. – 188 с. – Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zholtovskyi_Pavlo/Lystuvannia_Pavla_Zholtovskoho.pdf?
9. Чернікова І. В. Стефан Андрійович Таранущенко – славетна постать пам'яткоохоронної справи на Слобожанщині (1920-ті – початок 1930-х років) / І. В. Чернікова // Праці Центру пам'яткознавства. - 2011. - Вип. 19. - С. 166-180. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

Таранушенко Стефан

Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України. *Повна редакція* / Стефан Таранушенко ; передне слово

С. І. Білокінь ; передм., наук. ред., додатки В. В. Вечерський ; упоряд., прим. О. О. Савчук. — 2-е вид., стер. — Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. — 896 с. ; 1033 іл. —

Серія «Слобожанський світ». Випуск 8.

Як відомо, перше видання «лебединої пісні» Стефана Таранушенка – «Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України» – побачило світ у 1976 році у спотвореному вигляді. На жаль рукопис був наполовину урізаний, до видання не потрапили українські церкви Брянщини, а також більшість пам'яток, що не були обміряні; тексти описів церков сильно скорочені; довідковий апарат взагалі знято.

Пропоноване нині видання – публікація повного рукопису класичної праці Стефана Андрійовича, присвяченого дерев'яній сакральній архітектурі Лівобережної України. До упорядкування книги долучилися відомі українські фахівці: доктор історичних наук Сергій Білокінь та кандидат архітектури Віктор Вечерський. В книзі подано більше 1000 унікальних світлин та креслень дерев'яних церков Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, Сумщини та Дніпропетровщини. Нерідко серед ілюстративного матеріалу – світлини іконостасів, різьблення, творів сакрального мистецтва церковних інтер'єрів. Той факт, що з 180 шедеврів української дерев'яної церковної архітектури на сьогодні збереглося 15, лише підвищує цінність мистецтвознавчого матеріалу, зібраного у 1920-30-х роках Стефаном Таранушенком.

Більшість цитат тексту книги вивірено й уточнено. Опрацьовано бібліографію з історії дослідження української дерев'яної сакральної архітектури. До нової верстки розроблено предметно-географічний покажчик, що значно полегшує пошук тієї чи іншої церкви в прив'язці до населеного пункту. Креслення знищених дерев'яних церков створено за

оригіналами, але вже у векторному вигляді. У 13 додатках подано ілюстрований реєстр збережених дерев'яних церков Лівобережної України (п. Віктора Вечерського), а також листування С. А. Таранушенка з М. П. Бажаном, П. М. Жолтовським тощо.

Видання стане в нагоді не лише професійним архітекторам, а й усім шанувальникам українського народного мистецтва.

Стефан Таранушенко
Знищені шедеври
української дерев'яної
сакральної архітектури.

Книга з доповненою
реальністю /
Стефан Таранушенко ;
передмова В. В. Вечерський ;
упоряд. О. О. Савчук. —
Харків : Видавець Олександр
Савчук, 2021. — 224 с. ; 125
іл. — Серія «Слобожанський
світ» ; випуск 18.

У книзі зібрано розвідки Стефана Таранушенка, присвячені п'ятьом знищеним шедеврам української дерев'яної сакральної архітектури: Троїцькій церкві 1710 року в селі Пакуль на Чернігівщині, Покровській церкві 1759 року в місті Зіньків на Полтавщині, Вознесенській церкві 1759–1761 років в містечку Березна на Чернігівщині, Введенській церкві 1761 року в селі Артемівка на Харківщині, Миколаївській церкві 1760-х років в селі Нові Млини на Чернігівщині. У 1920–30-і рр. автор встиг їх обміряти та зафотографувати перед процесом тотального нищення пам'яток сакрального мистецтва совєцькою владою.

Книга щедро проілюстрована оригінальними тогочасними фотографіями, на яких можна побачити згадані архітектурні пам'ятки за кілька років до того як їх знищить радянська влада.

У виданні в кінці кожної розвідки розміщено qr-код, скануючи який, читач зможе ознайомитися із 3D-моделями знищених храмів і скласти вичерпне уявлення про шедеври української дерев'яної сакральної архітектури, які ми не зберегли. Тексти ілюстровані 3D моделями храмів, ретельно відтвореними

дизайнерською командою за матеріалами і даними, зібраними Таранушенком сто років тому. Книжка містить посилання (QR коди), які дають доступ читачам до п'яти об'ємних проєкцій церков:

- Троїцька – 1710, село Пакуль Чернігівської області;
- Покровська – 1759, село Зіньків Полтавської області;
- Вознесенська – 1759-1761, смт Березна Чернігівської області;
- Введенська – 1761, село Артемівка Харківської області;
- Миколаївська – 1760, село Нові Млини Чернігівської області.

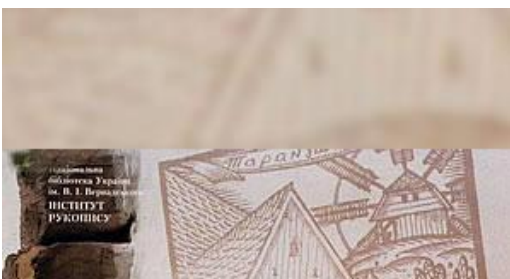
У альбомі наводяться фотографічні зображення пам'яток архітектури колишньої Подільської губернії. Здебільшого ці фотографії було виконано на початку ХХ ст. Юхимом Йосиповичем Сицинським, П. Жолтовським та С. Таранушенко під час екскурсій по Поділля у 1924 і 1930 рр. Більшість фотографій публікується вперше. Для всіх, хто цікавиться історією та архітектурою України.

Таранушенко Стефан Архітектура урядових будівель Гетьманщини кінця ХVІІІ ст.

Дана монографія Стефана Андрійовича Таранушенка публікується вперше, за рукописом 1955 р. В ній надані плани та фотографії урядових будівель Гетьманщини. У зв'язку з адміністративною реформою, влітку 1781 р. було проведено реєстрацію урядових будинків Гетьманщини. За наказом полковники провели опис та склали плани своїх урядових будівель, для того щоб виявити придатність або непридатність для використання їх в подальшому. Для всіх, хто цікавиться

історією та архітектурою України.

Таранушенко С.А. Старі хати Харкова / С.А.Таранушенко ; Нац. б-ка України ім.

В.І.Вернадського, Ін-т рукопису. – Харків : Харків. приват. музей міськ. садиби, 2010. – 168 с. : іл.

Книга доктора мистецтвознавства, професора Стефана Андрійовича Таранушенка містить детальний опис восьми найстаріших харківських осель, їх креслення, малюнки та фотознімки.

Оригінал друкованого документа зберігається у фонді відділу рідкісних і цінних видань: Таранушенко С. Старі хати Харькова / Таранушенко С. – Харків : [б. в.], 1922. – 17 с. : іл.

ред.

В. І.

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка; Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; Центр краєзнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2011. – 692 с., 702 іл. – (Серія "Слобожанський світ". Випуск 1)

Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918—1932 рр. : монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / Упоряд.: О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь; Передм. С. І. Білоконя; підготовка тексту та прим. О. О. Савчука, М. М. Красикова; Авт. післямови та наук. М. М. Красиков. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені Вернадського НАН України;